

УДК 347.6

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.11>

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Петренко Наталія Олегівна,
доцент кафедри професійних
та спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет
Одеського державного університету
внутрішніх справ, м. Херсон, Україна)

Тема альтернативних способів вирішення спорів станом на сьогоднішній день є дуже актуальною, проте існування таких методів в правовій системі незалежної України не є новелою. Однак, необхідність впровадження та подальшого розвитку даного інституту обумовлюється кризою судової системи. Так, станом на сьогоднішній день збільшення розміру судового збору, «кадровий голод» в судовій системі, що призводить до затягування розгляду справ, значний процент невиконання судових рішень виявляє необхідності пошуку альтернативних суду способів вирішення конфліктів, які виникають між сторонами. Особливу актуальність питання ефективності та швидкості вирішення спорів має в сфері господарювання. Наведене обумовлено економічною складовою господарських правовідносин. Так будь який конфлікт який виникає між суб'єктами господарських правовідносин впливає на їх розвиток на ринку товарів та послуг, можливості залучення грошових коштів, інвестиційну привабливість, побудову та міцність ділових зав'язків. Однак, необхідно констатувати, що в національній правовій системі у її суб'єктів відсутнє розуміння можливості вирішення спору іншим способом ніж суд. В статті досліджуються позитивні та негативні аспекти впровадження інституту альтернативних способів вирішення спорів в національне законодавство України. Таким чином впровадження альтернативних способів вирішення спорів має значні переваги. Проте існують і певні ризики, з якими сторони конфлікту можуть зіткнутися при застосуванні альтернативних способів вирішення спорів. Серед таких недоліків можна виділити відсутність правових підстав для зупинення перебігу строків позовної давності. Таким чином, запровадження інституту альтернативних способів вирішення спорів потребує подальшого детального дослідження, результатом яких має стати внесення змін в норми матеріального та процесуального законодавства. Так, предметом дослідження має стати: класифікація видів альтернативних способів вирішення спорів, їх місце в правовій системі України та співвідношення з поняттям досудовий порядок врегулювання спорів, порядок застосування та проблеми правового регулювання тощо.

Ключові слова: альтернативні способи вирішення спорів, господарський спір, досудове врегулювання спорів.

**ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF INTRODUCTION
OF ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION OF ECONOMIC DISPUTES****Petrenko Nataliia Olehivna,**Associate Professor at the Department
of Professional and Special Disciplines
(Kherson Faculty of Odesa State
University of Internal Affairs, Kherson,
Ukraine)

The topic of alternative dispute resolution is very relevant today, but the existence of such methods in the legal system of independent Ukraine is not a novelty. However, the need for the introduction and further development of this institution is due to the crisis of the judiciary. Thus, as of today, the increase in court fees, "staff shortage" in the judiciary, which leads to delays, a significant percentage of non-enforcement of court decisions reveals the need to find alternative court solutions to conflicts between parties. The issue of efficiency and speed of dispute resolution is especially relevant in the field of management. This is due to the economic component of economic relations. Thus, any conflict that arises between the subjects of economic relations affects their development in the market of goods and services, opportunities to raise funds, investment attractiveness, construction and strength of business ties. However, it should be noted that in the national legal system, its subjects do not have an understanding of the possibility of resolving a dispute in any other way than the court. The article examines the positive and negative aspects of the introduction of the institute of alternative dispute resolution in the national legislation of Ukraine. Thus, the introduction of alternative dispute resolution has significant advantages. However, there are certain risks that the parties to the conflict may face when using alternative dispute resolution. Among such shortcomings is the lack of legal grounds to suspend the statute of limitations. Thus, the introduction of the institute of alternative dispute resolution requires further detailed research, the result of which should be changes in substantive and procedural law. Thus, the subject of the study should be: classification of types of alternative dispute resolution, their place in the legal system of Ukraine and the relationship with the concept of pre-trial dispute resolution, application and problems of legal regulation and more.

Key words: alternative dispute resolution, economic dispute, pre-trial settlement of disputes.

Постановка проблеми та її актуальність. Розвиток альтернативних способів вирішення спорів має значний потенціал. Одним із важливих пріоритетів розвитку досліджуваного напрямку є зменшення навантаження на судову систему держави, що в свою чергу призведе до підвищення якості правосуддя та більш ефективної реалізації принципу доступу до правосуддя. Проте, досліджуючи альтернативні способи вирішення спорів не можна зупинятися лише на зазначеному позитивному моменті. Так, не менш важливе значення впровадження та розвитку позасудових способів вирішення спорів будуть мати і для самих сторін справи. Саме сторони по справі зацікавлені у швидкому та ефективному вирішенні конфлікту який виник між ними.

Президент України своїм Указом від 1 червня 2021 року № 231/2021 затвердив Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки. Зокрема, одним із напрямів розвитку покращення доступу до судочинства визначено розвиток альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів шляхом запровадження та розвитку інституту медіації та встановлення для

окремих, визначених законом, категорій справ обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів з використанням медіації та інших практик [1].

Отже, станом на сьогоднішній день набуває актуальності не тільки питання подальшого законодавчого закріплення і розвитку інституту медіації та альтернативних способів вирішення спорів, та визначення категорій справ, які будуть в обов'язковому порядку до їх передачі на розгляд для досудового порядку врегулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних умовах дослідження альтернативних способів вирішення спорів має стати окремим науковим напрямом. Найбільш вагомий внесок в дослідження даного питання зроблено таким науковцями як Т. Цувіною, Н. Бондаренко-Зелінською, Л. Романадзе, Ю. Притика, О. Можайкіна та інші. Проте їх роботи присвячені здебільшого інституту медіації, як одному із видів альтернативних способів вирішення спорів. Комплексне ж дослідження саме альтернативних способів вирішення спорів станом на сьогоднішній день відсутнє.

Мета статті полягає у аналізі перспектив впровадження альтернативних способів вирішення спорів, виявленні позитивних рис та недоліків досліджуваного інституту.

Виклад основного матеріалу. Так, при прийнятті нової редакції Господарського процесуального кодексу України в 2017 році серед чисельних змін була викладена в новій редакції стаття яка закріплює вимоги до позовної заяви. Зокрема ч. 3 ст. 162 ГПК України закріплено, що позовна заява повинна містити відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору – у випадку, якщо законом встановлений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. Таким чином, законодавець ще з початком реформування судової системи передбачав введення обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів. Наступним кроком стала вищезгадана стратегія розвитку правосуддя, яка передбачає в найближчі два роки закріплення категорій справ, які в обов'язковому порядку будуть передаватися для досудового порядку вирішення спорів. Отже, найближчим часом передбачається, що законодавцем будуть визначені певні категорії справ, які в обов'язковому порядку до їх передачі на розгляд суду мають пройти процедуру досудового альтернативного врегулювання.

Застосування досудових способів врегулювання спору для національного законодавства, зокрема для господарського судочинства не є новим. Так, першою редакцією Арбітражного процесуального кодексу України від 06.11.1991р. було запроваджено необхідність передання спору на доарбітражне врегулювання по закріпленій категорії справ (стаття 5). Редакція 2002 року залишила без змін обов'язок застосування альтернативних способів вирішення спорів. Проте, рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення ч. 2 ст. 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів)» від 09 червня 2002 року було визначено, що положення частини другої статті 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами. Встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист [2]. Таким чином, суд конституційної юрисдикції встановив, що наявність обов'язкового досудового врегулювання спорів не є перешкодою для звернення до суду з позовною заявою.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо досудового врегулювання спорів» від 23.06.2005р. стаття 5 ГПК України була викладена

в наступній редакції «Сторони застосовують заходи досудового врегулювання господарського спору за домовленістю між собою». Таким чином, застосування досудових способів вирішення спорів стало добровільним.

Окремо необхідно звернути увагу, що до законодавчо закріпленого обов'язкового досудового способу вирішення господарських спорів відносився претензійний порядок.

Таке «витиснення» обов'язковості альтернативних способів вирішення спорів ґрунтувалося на тлумаченні чинної тоді норми Конституції України, яка декларувала, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ч. 2 ст. 124 Конституції України в редакції до 02.06.2016р.).

Окрім згаданого вище претензійного порядку вирішення спорів сторони за власним погодженням можуть передати справу на розгляд третейському суду, що є ще одним альтернативним способом врегулювання спору. Однак, даний вид судового розгляду справ не отримав популярності в державі та використовується вкрай рідко.

Загалом вбачається, що така ситуація обумовлена відсутністю зі сторони держави підтримки розвитку альтернативних способів вирішення спорів та якісного нормативного регулювання цього питання.

Євроінтеграційні процеси змінили курс та погляд держави на застосування альтернативних способів вирішення спорів. Так, чинною редакцією зазначеної вище статті Конституції України врегульовано, що законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору (ч. 2 ст. 124 Конституції України в редакції від 02.06.2016р.). Уподальшому Верховною Радою України були прийняті нові редакції процесуальних кодексів в тому числі Господарського процесуального кодексу України, які закріпили перспективи подальшого впровадження досудового врегулювання спорів як обов'язкового елементу до передання справи на вирішення суду.

Проте, станом на сьогоднішній день відсутні проекти законодавчих актів, окрім проголошеної Президентом України Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки, які б передбачали альтернативне (позасудового) та досудове врегулювання спорів. Але, як вбачається із внесенням зазначених вище змін національне законодавство є максимально сприятливим для запровадження альтернативних способів вирішення спорів.

На розгляді Верховної Ради України знаходиться черговий проект Закону України «Про медіацію» № 3504 від 19.05.2020р., який передбачає внесення певних змін до процесуального законодавства України. Зокрема, передбачається запровадження медіації, як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору) [3].

Окремо вважаємо за необхідне зупинитися на позитивних та негативних аспектах впровадження альтернативних способів врегулювання спорів.

Так, О. Савченко, досліджуючи досудове врегулювання господарських спорів зазначив, що переваги цього інституту є «досить великими, адже економлять час та кошти заявника та боржника» [4, с. 69]. З таким висновком не можна не погодитися, оскільки постійне збільшення розміру судового збору, який залежить як від ціни позову, так і від прожиткового мінімуму для працездатної особи, призводить до збільшення витрат, які сторони несуть передаючи справу на вирішення суду. Окрім цього, додаються витрати на правову допомогу, які зазвичай є значними та розподіляються між сторонами за результатами розгляду справи.

Економію часу також необхідно віднести до позитивних рис впровадження досліджуваного інституту. Так, хоча строк розгляду судової справи на кожній її стадії визначений процесуальним законодавством, проте він є достатньо тривалим.

А в сучасних судових реаліях, які супроводжуються зменшенням кількості суддів в судах та відповідно значним їх навантаженням, строки закріплені чинним законом фактично не дотримуються. При застосуванні альтернативних способів врегулювання спорів самі сторони мають реальну можливість впливати на строк вирішення конфліктної ситуації, яка виникла між ними в тому числі і на строки виконання досягнутих домовленостей.

Окремо необхідно звернути увагу на можливість збереження взаємовідносин між сторонами конфлікту у разі застосування процедур альтернативного вирішення спорів. Зокрема, сторони, які звернулися до суду з метою вирішення конфлікту, що виник між ними не зможуть відновити довіру у своїй взаємодії, що відобразиться на їх подальшій співпраці. Застосування альтернативних способів вирішення спорів допоможе сторонам спору відновити та зберегти стосунки, зрозуміти поведінку один одного в конфлікті та відповідно вирішити конфлікт. Для суб'єктів господарювання відновлення відносин та відповідно можливість подальшої співпраці, матиме не лише економічну вигоду, а і позитивне репутаційне значення. Так, від рівня ділової репутації суб'єкта господарювання залежить його розвиток на ринку товарів та послуг, можливості залучення грошових коштів, інвестиційна привабливість, побудова та міцність ділових зв'язків тощо. Г.О. Швіндіна та В.В. Кошевець в своєму дослідженні доходять висновку, що «позитивна ділова репутація формує такі переваги компанії, як: додаткова цінність товару, інвестиційна привабливість, дає змогу залучити більш кваліфікований персонал, отримувати високоякісні сировину та матеріали на вигідних умовах» [5, с. 79].

Наступним позитивним моментом впровадження альтернативних способів вирішення спорів є можливість комплексного вирішення конфлікту, що виник між сторонами. Так, при зверненні до суду сторони обмежені предметом спору, а об'єднання вимог в одній позовній заяві можливо лише коли вимоги пов'язані між собою підставою виникнення або поданими доказами (ч. 1 ст. 173 ГПК України). В той час як конфлікт, який виникає між учасниками господарських відносин може бути набагато багатогранніший та поєднувати в собі правовідносини які є різними за своєю правовою природою та предметом регулювання.

Щодо негативних аспектів запровадження альтернативних способів вирішення спорів, то можна виділити наступне. Їх застосування не зупиняє перебіг строків позовної давності. Так, якщо сторони конфлікту, вирішили звернутися до альтернативних способів його вирішення, то перебіг строку звернення до суду з метою захисту їх прав не перериваються. Такою ситуацією може скористатися недобросовісна сторона, яка не має реального наміру вирішити конфлікт, а бажає лише затягнути його.

Однак, із урахуванням того факту, що застосування альтернативних процедур по часу є значно меншими, ніж розгляд справи судом, то усунення даного недоліку вбачається можливим шляхом внесення відповідних змін до переліку підстав переривання перебігу позовної давності. Такі зміни, забезпечать формування довіри до досліджуваного інституту та дозволять уникнути випадків зловживання сторонами його застосуванням.

Р. Шабанов та М. Ждан вивчаючи питання обов'язкового досудового врегулювання спорів зазначають, що «обрання певного засобу правового захисту, у тому числі і досудового врегулювання спору, є правом, а не обов'язком особи, яка добровільно, виходячи з власних інтересів, його використовує. У свою чергу, закріплення законом обов'язкового досудового врегулювання спору обмежує можливість реалізації права на судовий захист» [6, с. 67]. Проте, з такою точкою зору не можна погодитися. Оскільки навіть застосування обов'язкового досудового способу врегулювання спору

не позбавляє сторону у будь-який момент вийти з цієї процедури та передати справу на вирішення суду.

Висновки. Узагальнюючи необхідно зазначити, що розвиток альтернативних способів вирішення спорів матиме виключно позитивний вплив для сфери економічних відносин. А дослідження альтернативних способів вирішення спорів сьогодні має стати одним із пріоритетних в державі. Так, запровадження та розвиток даного інституту надасть можливість не просто розвантажити судову систему, а повернути до неї довіру, як до державної інституції. Популізація альтернативних методів вирішення спорів дозволить суб'єктам господарювання та суспільству вцілому отримати додаткові інструменти для вирішення конфліктів. Але станом на сьогоднішній день законодавство України не має систематизованих, логічно побудованих правових норм, які б запроваджували такі способи вирішення спорів. Саме тому предметом майбутнього наукового дослідження мають стати наступні питання:

1. класифікація видів альтернативних способів вирішення спорів та їх місце в правовій системі України;
2. співвідношення альтернативних способів вирішення спорів з поняттям досудовий порядок врегулювання спорів;
3. порядок застосування альтернативних способів вирішення спорів та проблеми правового регулювання;
4. запровадження обов'язкових альтернативних способів вирішення спорів;
5. визначення категорій справ до яких буде застосовуватися обов'язкові альтернативні способи вирішення спорів тощо.

Список використаних джерел:

1. Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки: Указ Президента України від 1 червня 2021 року № 231/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137>.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 9 липня 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02#Text>.
3. Про медіацію: Проект Закону України від 3504 від 19.05.2020 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.
4. Савченко О. Досудове врегулювання господарських спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 66–70.
5. Швіндіна Г.О. Ділова репутація як показник ефективності функціонування організації. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2011. № 2. С. 75–79.
6. Шабанов Р.І. Досудове врегулювання господарських спорів: співвідношення норм матеріального та процесуального права. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 63–67. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/2/13.pdf>.